

В.П. ГЕЛЮТА, О.В. НАДЄІНА, Л.В. ДИМИТРОВА

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601, Україна
vheluta@botany.kiev.ua

**ДРУГА ЗНАХІДКА *HELVELLA MONACHELLA*
(SCOP.) FR. (HELVELLACEAE, ASCOMYCOTA)
В УКРАЇНІ**

Ключові слова: *Helvella monachella*, *Арабатська Стрілка*, *Червона книга України*

Helvella monachella (Scop.) Fr. — рідкісний вид з диз'юнктивним ареалом, що охоплює Західну, Південну та Центральну Європу, Прибалтику, а також Північну Америку. Він наводився і для Нової Зеландії та Тасманії (Saccardo, 1889), однак не виключено, що це хибна вказівка, оскільки щонайменше для зразків з Нової Зеландії, котрі зберігаються в Королівському ботанічному саду м. К'ю (Велика Британія) як *H. monachella*, доведено належність до *Gyromitra tasmanica* Berk. et Cooke (Raitviir, 1965). Останнім часом публікуються повідомлення про знахідки цього гриба (як *H. leucopus*) з Туреччини (Peşen, Karaca, 2003; Oskay, Kalyonku, 2006; Sesli, 2007; Kaya et al., 2009). *Helvella monachella* зрідка трапляється на ущільненому чи піщаному ґрунті у листяних лісах та на відкритих місцях, звичайно у квітні—травні, однак інколи його можна знайти і влітку (Мазелайтис, 1968; Сміцька, 1996).

В Україні, незважаючи на колись інтенсивні дослідження дисконітетів, *H. monachella* виявлено лише одного разу — в урочищі Лиса Гора (м. Київ) (Сміцька, Соломахіна, 1984; Сміцька, 1996). Вид зібрано на початку серпня, що автори пояснювали несприятливими погодними умовами. Він розвивався на затіненій ділянці грабового лісу. З огляду лише на єдине місцезнаходжен-

© В.П. ГЕЛЮТА,
О.В. НАДЄІНА,
Л.В. ДИМИТРОВА, 2009

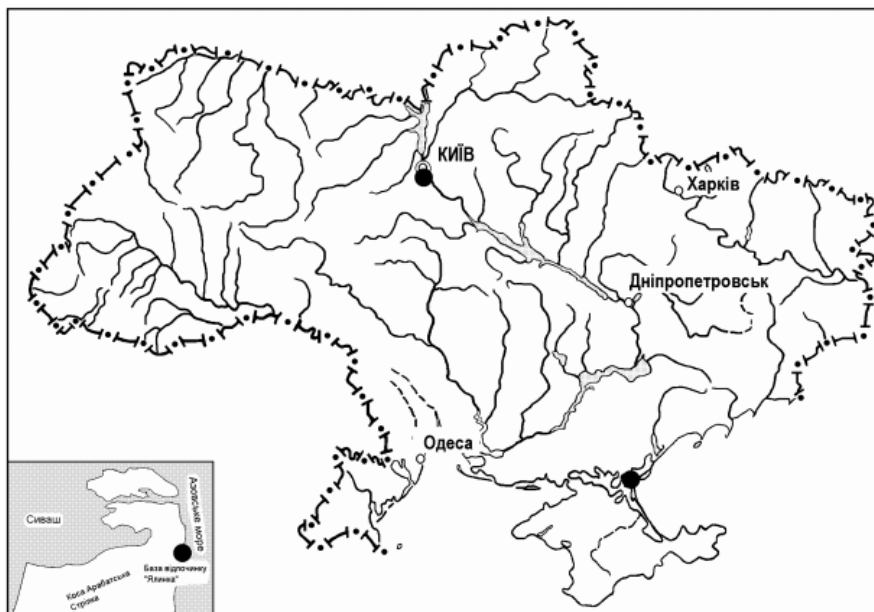

Рис. 1. Місцезнаходження *Helvella monachella* (Scop.) Fr. в Україні

Fig. 1. Distribution of *Helvella monachella* (Scop.) Fr. in Ukraine

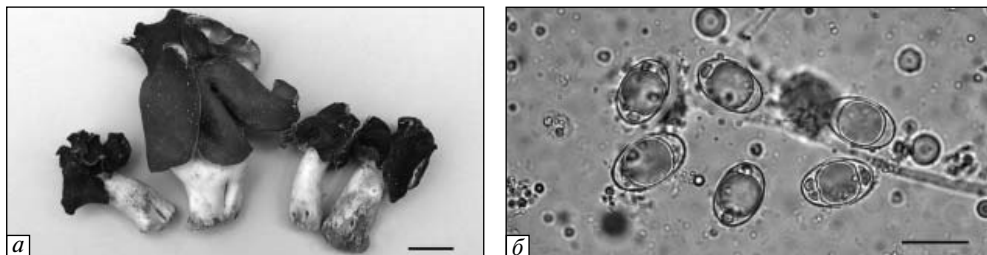

Рис. 2. Плодові тіла (А) та аскоспори (Б) *H. monachella* (розміри штриха: А — 1 см, Б — 20 мкм)

Fig. 2. Fruit bodies (A) and ascospores (B) of *H. monachella* (bars: A — 1 cm, Б — 20 μ m)

ня, *H. monachella* занесено до другого видання Червоної книги України з наданням статусу рідкісного виду (III категорія) (Сміцька, 1996). Удруге його виявлено двома авторами цього повідомлення (О.В. Надєіною та Л.В. Димитровою) 2 травня 2009 р. на косі Арабатська Стрілка (Генічеський р-н Херсонської обл.) на території бази відпочинку «Ялінка» (рис. 1). Плодові тіла гриба зростали невеликими групами (по 3—4) на піщаному ґрунті серед тополевої алеї на узбережжі Азовського моря.

Урочище Лиса Гора, де *H. monachella* була знайдена вперше, з 1994 р. є природоохоронною територією і нині входить до складу регіонального ландшафтного парку «Голосіївський» (Природно-заповідний..., 2001). Попри це, рекреаційне навантаження на даний об'єкт природно-заповідного фонду України є і

буде значним. Найбільше грибу загрожує витоптування та ущільнення ґрунту. Не меншим є антропогенне навантаження і на другий локалітет. Отже, існує цілком реальна загроза втрати цих локалітетів. Для збереження виду в Україні необхідно ввести його в чисту культуру та продовжувати пошук нових місцезростань. Саме на інтенсифікацію такого пошуку націлене це повідомлення.

У вітчизняній літературі дуже мало інформації про *H. monachella*. Єдина відома нам його ілюстрація, наведена в Червоній книзі України (Сміцька, 1996), є копією з німецького підручника для грибників-аматорів (Hennig, 1960), а характеристика гриба, що супроводжує цю ілюстрацію, — досить коротка. З огляду на сказане вважаємо за доцільне навести доповнений опис *H. monachella* та ілюстрації цього рідкісного виду (рис. 2).

***Helvella monachella* (Scop.) Fr., Syst. mycol. (Lundae) 2(1): 18 (1822)**

Syn.: *Helvella albipes* Fuckel; *Helvella leucopus* Pers.; *Helvella spadicea* Schaeff.

Шапінка діаметром 2—4 см, більш чи менш сідлоподібна, з 2—3 вертикальних покручених лопатей. Лопаті зверху сірувато-каштаново-коричневі, майже чорні, з нижнього боку білі, гладенькі, вільні, місцями притиснуті до ніжки, практично не прирослі. М'якуш білий, з сильним, не дуже приємним запахом. Сумки циліндричні, 8-спорові, 300—330 × 13—20 мкм. Спори 20—24 × 13,5—15,0 мкм, широкоеліпсоїдні, з великою краплею в центральній частині. Ніжка завдовжки 2,5—4,5 см, завтовшки 1—2(2,5) см, біла, гладенька, біля самої основи борозенчаста, розширена в нижній або середній частині, догори звужується, спочатку циліндрична, пізніше трохи сплюснута, пустотіла. Гумусово-підстилочний сапротроф. Гриб неїстівний.

Автори щиро вдячні канд. іст. наук Д.В. Решетченку (Інститут історії України НАН України), В.М. Захарченку (Оболонська районна рада в м. Києві) та К.В. Захарченко (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) за допомогу під час експедиційної поїздки до Херсонської обл.

1. Мазелайтис И.В. Некоторые данные о флоре сумчатых грибов // V Симп. микологов и лихенологов Прибалт. республик. — Вильнюс: АН ЛитССР, 1968. — С. 88—89.
2. Природно-заповідний фонд м. Києва. Довідник / За ред. М.М. Мовчана. — К.: Арктур-А, 2001. — 65 с.
3. Сміцька М.Ф. Гелвела мохната. *Helvella monachella* Fr. // Червона книга України. Рослинний світ. — К.: УЕ, 1996. — С. 532.
4. Сміцька М.Ф., Соломахіна В.М. Рідкісні види грибів, виявлені в урочищі Лиса Гора // Укр. ботан. журн. — 1984. — 41, № 2. — С. 83—84.
5. Hennig B. Michael/Hennig Handbuch für Pilzfreunde. Zweiter Band. — Yena: Gustav Fischer, 1960. — 328 S.
6. Kaya A., Uzun Y., Karacan I.H. Macrofungi of Göksun (Kahramanmaraş) district // Turk. Journ. Bot. — 2009. — 33. — P. 131—139.
7. Oskay M., Kalyonku F. Contribution to the macrofungi flora of Sultan Mountain, Turkey // Intern. Journ. Sci. Technol. — 2006. — 1, № 1. — P. 7—10.
8. Pekşen A., Karaca G. Macrofungi of Samsun province // Turk. Journ. Bot. — 2003. — 27. — P. 173—184.

9. Raitviir A. Taxonomical notes on the genus *Gyromitra* // Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised, Bioloogiline Seeria. — 1965. — **14**. — P. 320–324.
10. Saccardo P.A. Sylloge Fungorum. — 1889. — Vol. VIII. — 1143 p.
11. Sesli E. Checklist of the Turkish ascomycota and basidiomycota collected from the Black Sea region // Mycotaxon. — 2007. — **99**. — P. 71–74.

Рекомендує до друку
І.О. Дудка

Надійшла 01.07.2009

В.П. Гелюта, О.В. Надеина, Л.В. Димитрова

Институт ботаники им. М.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

ВТОРАЯ НАХОДКА *HELVELLA MONACHELLA* (SCOP.) FR.
(HELVELLACEAE, ASCOMYCOTA) В УКРАИНЕ

Сообщается о втором местонахождении в Украине *Helvella monachella* (Scop.) Fr. (Helvellaceae, Ascomycota) — вида, занесенного в Красную книгу Украины. Приводятся общее распространение гриба, особенности его произрастания в выявленных локалитетах, а также расширенное описание и иллюстрации.

К л ю ч е в ы е с л о в а: *Helvella monachella*, *Арабатская Стрелка*, *Красная книга Украины*.

V.P. Heluta, O.V. Nadyeina, L.V. Dymytrova

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE SECOND RECORD OF *HELVELLA MONACHELLA* (SCOP.)
FR. (HELVELLACEAE, ASCOMYCOTA) IN UKRAINE

The second record of *Helvella monachella* (Scop.) Fr. (Helvellaceae, Ascomycota) listed in the Red Data Book of Ukraine is reported. General distribution and peculiarities of growth in the revealed localities are discussed; an expanded description and illustrations are given.

К e y w o r d s: *Helvella monachella*, *Arabatska Strilka*, *Red Data Book of Ukraine*.